

potezy zob. S. Mędała, *Nowa hipoteza na temat pochodzenia pism znad Morza Martwego*, StThVars 26, 1988, nr 1, s. 117—136). Słabe punkty w dokumentacji z Kumran zwłaszcza na temat początków essenizmu, jak również Nauczyciela Sprawiedliwości wykazywał P. R. Davies z Sheffield.

Obrady Kongresu kumranologicznego w Groningen dowiodły, że istnieje jeszcze wiele nieopublikowanych, ale ciekawych tekstów pochodzących z groty czwartej. Opublikowanie zwojów biblijnych z groty czwartej pozwoli dokładniej ustalić dzieje tekstu hebrajskiego zawartego w Biblii Hebrajskiej, w przekazie masoreckim. Nieopublikowane dotychczas teksty sekciarskie pozwolą dokładniej zbadać genezę apokaliptyki i mistyki żydowskiej. Duże znaczenie będzie miało opublikowanie tekstu apokryficznej Druhej Księgi Ezechiela.

Dyskusja nad historią wspólnoty kumrańskiej wykazała, iż istnieje jeszcze wiele niejasności dotyczących genezy esseńczyków oraz początków ruchu kumrańskiego. W dalszym ciągu tajemnicą jest osłonięta postać założyciela ruchu kumrańskiego zwanego w tekstach kumrańskich Nauczycielem Sprawiedliwości. Dyskutuje się, czy był on arcykapłanem sprawującym władzę w latach 159—152 przed Chr. oraz czy był twórcą całego ruchu esseńskiego (H. Stegemann) czy też tylko ruchu kumrańskiego w ramach szerszego ruchu esseńskiego (F. Garcia Martinez).

Kongres kumranologiczny w Groningen odbywał się w związku z XIII Kongresem Międzynarodowej Organizacji do Badań Starego Testamentu (IOSOT) w Leuven. Jako postulat wystosowano do kongresu IOSOT w Leuven wniosek, żeby powołać Międzynarodową Organizację do Badań Tekstów Kumrańskich, której Kongresy odbywałyby się co trzy lata w łączności z kongresami IOSOT.

Warszawa

KS. STANISŁAW MĘDAŁA CM

Dziszław J. Kapera

DRUGIE MIĘDZYNARODOWE KOLOKWIUM QUMRANOLOGICZNE (Kraków—Mogilany 1989)

W dniach 10—15 września 1989 r. odbyło się w Mogilanach k. Krakowa drugie międzynarodowe kolokwium qumranologiczne nt. „Mistrz Sprawiedliwości w świetle tekstów z Qumran”. Spotkanie miało na celu złożenie pośmiertnego holdu ks. Jeanowi Carmignacowi (1914—1986), jednemu z najwybitniejszych hebraistów europejskich XX wieku, założycielowi i przez trzy dziesięciolecia redaktorowi „Revue de Qumran”, znakomitemu znawcy rękopisów znad Morza Martwego. Jak pisałem na łamach „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego” (40, 1987, 119—132) ks. J. Carmignac pozostawał w żywym kontakcie z Komisją Orientalistyczną Oddziału Krakowskiego PAN i bawił z wykładami w Krakowie w r. 1985.

Zebranych w Mogilanach, powitał założyciel i honorowy przewodniczący Komisji Orientalistycznej, prof. dr hab. T. Lewicki. Wspomnienie o ks. J. Carmignacu wygłosił ks. A.-M. Denis (Louvain).

W trakcie pięciodniowych obrad wygłoszono ponad dwadzieścia referatów koncentrujących się wokół pięciu głównych tematów. Najwięcej i najbardziej szczegółowo dyskutowano o postaci Mistrza Sprawiedliwości, twórcy wspólnoty z Qumran, o którym kard. J. Daniélou pisał, że jest „prawdziwie godną podziwu postacią religijną”, jedną z tych, „które przed Janem Chrzcicielem, przygotowywały przyjście Chrystusa”. B. Thiering (Australia, Sydney) starała się przekonać obecnych, że datowanie Mistrza Sprawiedliwości na okres hasmonejski jest mało prawdopodobne w świetle paleografii.

F. M. Schweitzer (Nowy York) przedstawił Mistrza Sprawiedliwości jako egzemplifikację mesjanizmu gminy qumrańskiej. Z kolei R. Moscov (New York) przyjrzała się tej postaci w świetle poetycko-profetycznych form literackich określanych jako enigma i porównanie. W. Tyloch (Warszawa) przedstawił polskie badania nad Mistrzem Sprawiedliwości powracając do swych ustaleń jeszcze z lat 1960-tych, całkowicie nieznanymi na zachodzie Europy. Prace radzieckie nad Mistrzem Sprawiedliwości zaprezentowali L. M. Głuski na, (Leningrad), referując poglądy znakomitego uczonego radzieckiego J. D. Amusina (swego nieżyjącego męża), i I. Sz. Szifman (Leningrad), który porównał ustalenia Amusina z wynikami prac filologicznych K. B. Starkowej. M. Wise (Chicago) dosłał nam bardzo interesujący referat przedstawiający Mistrza Sprawiedliwości jako ewentualnego autora Zwoju Świątyni.

Szereg referatów poświęconych było problematyce „Qumran a Nowy Testament”. Na specjalną prośbę organizatora spotkania, O. Betz (Tübingen) zreferował sumarycznie wyniki badań na ten temat w ostatnich czterdziestu latach. Nadto przedstawił on swój pogląd na zagadnienie, o ile przekazy Zwoju Świątyni pomagają lepiej zrozumieć problem Procesu Chrystusa. H. Lichtenberger (Münster) przedstawił wyniki dotychczasowych badań nad kontrowersyjnym problemem związków Jana Chrzciciela z Qumran. H. Burgmann (Offenburg) nie miał w tym względzie żadnych wątpliwości, wskazując na nowe argumenty potwierdzające poglądy kard. J. Daniélou z lat 1950-tych. G. Brooke (Manchester) mówił o Lewim i Lewitach w tekstach qumrańskich i przekazach Nowego Testamentu. Jedynym polskim akcentem w tej grupie było wystąpienie ks. F. Siega (Warszawa) nt. Królestwa Bożego w Qumran i pismach św. Jana.

Trzecia grupa referatów dotyczyła podstawowych problemów qumranologii. Ph. R. Davies (Sheffield) wygłosił dwa referaty: „Apokaliptyka a teksty qumrańskie” oraz o „Trudnych problemach qumranologii”, które narosły wskutek opublikowania Zwoju Świątyni oraz dyskusji wokół tzw. hipotezy jerozolimskiej pochodzenia zwojów znad Morza Martwego, sformułowanej przez N. Golba. Potwierdził obalenie dotychczasowych ustaleń dotyczących datowania działalności Mistrza Sprawiedliwości, przedstawił na nowo funkcjonowanie gminy qumrańskiej, skonstatował zawalenie się konsensusu wokół odkryć, sformułowanego w latach 1950-tych. J. C. Greenfield (Jerozolima) zaprezentował pełny, popularny przegląd wszystkich odkryć izraelskich nad Morzem Martwym, ze szczególnym uwzględnieniem okresu powstania Bar Kochby (w rejonie od Engedi po Masadę). N. Golb (Chicago) przedstawił najnowsze argumenty w obronie swojej hipotezy jerozolimskiej. L. H. Schiffman (Nowy York) mówił o nieznanym dotąd (bo ciągle nieopublikowanym) dokumencie 4Q MMT (tzw. List Mistrza Sprawiedliwości) i jego znaczeniu dla ustalenia początków gminy qumrańskiej. W tej grupie referatów miało miejsce wystąpienie ks. J. Chmiela (PAT, Kraków) z refleksjami na temat zwojów qumrańskich z punktu widzenia teorii komunikacji.

Czwarta grupa referatów wiązała się z problematyką literackich studiów nad rękopisami qumrańskimi. O. A.-M. Denis (Louvain) mówił o roli Prawa Mojżeszowego w Qumran i judaizmie Drugiej Świątyni; ks. S. Mędała (Kraków—Warszawa) o 4 Księdze Ezdrasza i jej stosunku do tekstów z Qumran; B. Nitzan (Tel Aviv) — o „peszerach” i innych sposobach pouczeń; J. Riaud (Angers) o Terapeutach z Aleksandrii i ideale lewickim; M. Wilcox (Australia) o znaczeniu słów „cisza w niebie” (Ap 8, 1) w świetle współczesnych (także qumrańskich) paraleli. Do tej grupy referatów należy dodać teksty otrzymane od uczestników poprzedniej konferencji (którzy tym razem nie mogli przybyć do Mogilan): I. Fröhlich (o żydowskiej i qumrańskiej tradycji literackiej) i R. Eisenmana (o wyrażeniu **abeit galuto** w peszerze do Habakuka).

Ostatnią grupę referatów stanowiły wystąpienia na temat aktualnego stanu qumranologii jako nowej dyscypliny nauki. Z. J. Kapera (Kraków) zaprezentował swój szczegółowy referat (który w międzyczasie przekazał do wiadomości J. Strugnella i J. T. Milika), krytykując opóźniającą się publikację zwojów z groty 4 i przedstawiając szereg konstruktywnych propozycji pozwalających na szybszy i pełniejszy rozwój badań nad rękopisami znad Morza Martwego. W efekcie wielogodzinnej dyskusji zebrani ustalili tekst tzw. „Rezolucji Mogilańskiej 1989”, którą w ich imieniu oficjalnie sygnowali Ph. R. Davies, M. Wilcox i Z. J. Kapera. Zainteresowani znajdują ten tekst na łamach „Folia Orientalia” XXVI, 1989. Po raz pierwszy międzynarodowe gremium specjalistów

ostro potępiło bezprzykładne i nieuzasadnione opóźnienie publikacji zwojów, proponując pilne ich wydanie w postaci tablic. W ten sposób, dzięki fotograficznej edycji, zwoje weszyby w obieg badań naukowych, nie naruszając praw dotychczasowego zespołu do „*editio princeps*” (z transliteracją, przekładem i komentarzem). Wybiegając w przyszłość można dodać, że jako pierwsze czasopismo fragmenty rezolucji mogiłańskiej ogłosił „*Biblical Archaeology Review*” w artykule obserwatora konferencji, H. Shanksa pt. *Polish Conference. Resolution Calls for Release of Dead Sea Scrolls* (nr 1, styczeń — luty 1990, s. 10).

F. Sen (Madryd) dostał celem publikacji omówienie literatury qumranologicznej z Hiszpanii i pełny wykaz publikacji.

Do postępu w badaniach qumranologicznych z pewnością mogłoby przyczynić się opublikowanie katalogu największego w świecie prywatnego zbioru publikacji dotyczących odkryć nad Morzem Martwym. Znajduje się on jako depozyt w bibliotece Central Baptist Seminary w Kansas City, Kansas, s. U.S.A. Twórca tej kolekcji, prof. Fred E. Young zebrał około 20.000 książek, odbitek i kserografów z całego świata. Zasób swej kolekcji, a przede wszystkim dzieje jej narodzin, przedstawił w komunikacie, który wzbudził duże zainteresowanie uczestników kolokwium.

Wszystkie wykłady wygłoszone w Mogilanach zostały wszechstronnie przedyskutowane. Szczególnie zacięte spory rozgrzały po referatach Ph. R. Daviesa, N. Golba i B. Thiering. Przyjęta w latach 1950-tych robocza hipoteza esseńska znalazła się ponownie w krzyżowym ogniu dyskusji. Wydaje się, że trudno dziś mówić o jakimkolwiek powszechnym konsensie. W ciągu ostatnich trzydziestu lat badań przybyło szereg pytań, których hipoteza esseńska nie potrafi wyjaśnić. Badania archeologiczne w Chirbet Qumran, paleografia rękopisów i ich datowanie budzą coraz większe zastrzeżenia. Wyniki studiów nad Zwojem Świętyńi i tzw. Listem Mistrza Sprawiedliwości (4Q MMT) zdają się wskazywać na konieczność ponownego przemyślenia dotychczasowych ustaleń odnośnie do rękopisów z Qumran. Mogiłańskie spotkania dyskusyjne postanowiono kontynuować ustalając datę trzeciego kolokwium na lipiec 1991 r. W trakcie tego spotkania, organizowanego na cześć Józefa Tadeusza Milika, jedyne go Polaka w słynnym „*Scrollers Team*” Ojca Rolanda de Vaux, postanowiono zająć się prezentacją i analizą nowoopublikowanych tekstów, literaturą apokryficzną z Qumran oraz słynnym Zwojem Miedzianym. Osoby pragnące wziąć udział w tym kolokwium proszone są o zgłaszanie się bezpośrednio do organizatora: Dr Z. J. Kapera, Komisja Orientalistyczna PAN, ul. Sławkowska 17, 31—016 Kraków.

Nasi goście wyjeżdżali oczarowani Krakowem, gdzie zwiedzili Stare Miasto, katedrę i wawelskie wnętrza, Kazimierzem z dzielnicą żydowską, cmentarzem i renesansową synagogą przy ul. Szerokiej, oraz Tyńcem, gdzie zaprezentowano im Opactwo OO. Benedyktynów i wysłuchali koncertu organowego. Wycieczka w Pieniny pozwoliła im nadto zakosztować piękna przyrody Podkarpacia.

Kraków

ZDZISŁAW J. KAPERA

Ks. Hubert Ordon SDS

ODZNACZENIE KS. PROF. FELIKSA GRYGLEWICZA (W OSIEMDZIESIĘCIOLECIE URODZIN)

W dniu 25. 03. 1989 r. Senat KUL podjął uchwałę o przyznaniu nestorowi polskich biblistów, ks. prof. F. Gryglewiczowi medalu „Za zasługi dla KUL”. Sam akt wręczenia tego odznaczenia miał miejsce niemal dwa miesiące później, w dniu 23. 05. 1989 r. Doznał go rektor KUL ks. bp J. Śrutwa w obecności Senatu, reprezentanta Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie ks. prof. A. Kubisia, wykładowców i studentów